

Βοσνία: Γεφύρια και γέφυρες

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Από τη Βοσνία, τη Δημοκρατία της παλιάς ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, γνωρίζουμε, όχι τυχαία, δύο γεφύρια που λειτουργούσαν ως σύμβολα της συνύπαρξης των ποικίλων εθνικών ομάδων: Το γεφύρι του Δρένου, γνωστό από το ομότιμο έργο του βραβευμένου με Νόμπελ λογοτεχνίας Ίβο Αντριτς (1962) και το Παλιό Γεφύρι (Stari Most) του ποταμού Νερέτβα, στη μεγαλύτερη και παλαιότερη πόλη της νότιας Βοσνίας, το Μόσταρ, που αποτελούσε το σύμβολο της οθωμανικής και της σύγχρονης πολυεθνικής Βοσνίας και ήταν από τα κομψότερα δείγματα της οθωμανικής αρχιτεκτονικής στα Βαλκάνια — είχε χτιστεί στα χρόνια του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς το 1566. Και τα δύο έμεναν να συμβολίζουν τους δεσμούς ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες, που εξακολούθουσαν να συνυπάρχουν κάτω από τα πολιτικά σχήματα που εφαρμόστηκαν, όταν η Οθωμανική αυτοκρατορία και η Αυστροουγγαρία είχαν πια εκλείψει.

Το Παλιό Γεφύρι, στο διαχωριστικό σημείο ανάμεσα στον κροατικό (Δύση) και στο μουσουλμανικό τομέα (Ανατολή), βρέθηκε στη διάρκεια του πρόσφατου γιουγκοσλαβικού εμφύλιου πολέμου στο μάτι του κυκλώνα και ανατινάχθηκε από τους Κροάτες το Νοέμβριο 1993. Η πράξη είχε τότε χαρακτηριστεί «ανεπανόρθωτη ιεροσυλία για τους Μουσουλμάνους της Βοσνίας» (*Le Monde* 16-11-93). Στο πλαίσιο της συνθήκης του Ντέιτον αποφασίστηκε το νέο «Stari Most» να ξαναχτιστεί ακριβώς όπως το Παλιό. Το Κέντρο μάλιστα για την Ειρήνη και την Πολυεθνική Συνεργασία του Μόσταρ, με την ευκαιρία της ανακατασκευής του Παλιού γεφυριού, οργάνωσε μια ενδιαφέρουσα περιφερόμενη σε Ευρώπη, ΗΠΑ και Ασία φωτογραφική και φιλοτεχνική έκθεση για το Παλιό Γεφύρι — το Φεβρουάριο φιλοξενήθηκε στο Ζάππειο — και έκανε ευρύτερα γνωστό το θέμα. Το νέο «Παλιό Γεφύρι» στο μεταξύ ξαναχτίστηκε από τα θεμέλια και, όταν θα διαβάζονται αυτές οι γραμμές, θα έχει εγκατασταθεί — στις 23 Ιουλίου — για να αποτελεί πλέον το «σύμβολο της ειρήνης».

Μ' αυτή την ευκαιρία λοιπόν το θέμα έγινε και πάλι επίκαιρο και ξαναγράφτηκαν διάφορα άρθρα με τα οποία εκφράζεται η ικανοποίηση για το τεχνολογικό επίτευγμα, που ήταν πράγματι δύσκολο και υπερβολικά δαπανηρό, και για την «ανάδειξη του σημαντικού ρόλου της πολιτισμικής κληρονομιάς στην ανοικοδόμηση μιας κουλτούρας ειρήνης» (βλ. Κοοχίρο Μαρτσουσίρα, γενικός διευθυντής της Ουνέσκο, «Η γέφυρα της ειρήνης», *Τα Νέα* 8-7-2004, από την *International Herald Tribune*). Αν και η σημερινή κατάσταση της Βοσνίας δεν φαίνεται στα παραπάνω δημοσιεύματα να συσχετίζεται με την ανοικοδόμηση του Παλιού Γεφυριού, παρά μόνο με τις γενικότητες που αφορούν την «ειρήνη» στην περιοχή, είναι ωστόσο μια καλή ευκαιρία να ξανασκεφτούμε τη σημερινή «βαλκανοποιημένη» Βοσνία, για την οποία μάλιστα το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αποφάσισε, πριν λίγες μέρες, την παραισιώδη για έξι ακόμη μήνες, υπό τη διοίκηση του ΝΑΤΟ, της πολυεθνικής ειρηνευτικής δύναμης σταθεροποίησης, και να σκεφτούμε ακόμα, μετά τις τραγικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, τη «βαλκανο-

Η ρεπλίκα της παλιάς γέφυρας του Μόσταρ (Βοσνία)

ποίηση» ως πολιτικό μοντέλο που τείνει στο πλαίσιο της λεγόμενης νέας τάξης.

Μαζί μ' αυτά, χρήσιμο είναι να ανασυγκροτήσουμε τη νέα «πολιτισμική» και «εθνοτική» συλλογική μνήμη που συνοδεύει την αλλαγή του χάρτη της Βαλκανικής και ιδιαίτερα αυτή των χωρών που προέκυψαν από την παλαιά Γιουγκοσλαβία. Μ' άλλα λόγια, είναι συζητήσιμο κατά πόσο οι νέοι «τόποι μνήμης» μπορούν να αποτελέσουν σύμβολα συνύπαρξης και ειρήνης. Πόσο κάνουν κατανοητές τις αιτίες των αιματηρών συγκρούσεων και τις σημερινές δυνατότητες για το ξεπέρασμά τους και, τέλος, πόσο συμβάλλουν στη δημιουργία νέων δεσμών, αφού τα νέα «μνημεία» και η «κουλτούρα ειρήνης», που επιβάλλονται από τα πάνω, δεν εκφράζουν παρά τις νέες επιλογές και ισορροπίες στο νέο πολιτικό πλαίσιο.

Οι γέφυρες λοιπόν παραπέμπουν στα γεφύρια. Αλλά τότε και κάτω από ποιες συνθήκες τα γεφύρια παύουν να είναι γέφυρες και ανατινάχονται; Και πάλι τότε ένα γεφύρι, μοναδικής πράγματι ομορφιάς και τεχνικής, που ανατινάχτηκε, ξαναχτίζεται απaráλλαχτο, για να συμβολίζει την ειρήνη που κι αυτή διαταράχθηκε, ακριβώς όταν η συνύπαρξη ήταν πλέον αδύνατη; Οι γέφυρες για να υπάρχουν χρειάζονται γεφύρια; Τα τραύματα των ζωντανών επουλώνονται με γέφυρες ή με γεφύρια; Τα γεφύρια ως «σύμβολα ειρήνης» δημιουργούν γέφυρες;

Τα ερωτήματα μπορούν να πολλαπλασιαστούν, όταν ανατρέξουμε στη φάση που η οικονομική δυσπραγία και ο εθνικισμός απειλούσε την ενωμένη ακόμα Γιουγκοσλαβία. Πόσο περισσότερα από τα 15,5 εκ. δολ., που διέθεσαν πρόσφατα διάφορες χώρες και διεθνείς οργανισμοί για την ανακατασκευή του Παλιού Γεφυριού, χρειάζονταν τότε στον Άντε Μάρκοβιτς, τον τελευταίο πρόεδρο της Γιουγκοσλαβίας, για να εφαρμόσει τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, ώστε να προτιμήσουν οι Γιουγκο-

σλάβοι εργαζόμενοι τον καλύτερο μισθό που τους υποσχόταν, από το «να λέγονται στο εξής Σέρβοι, Κροάτες Σλοβένοι και Μακεδόνες»

Ρητορικό πλέον ερώτημα σήμερα, που με άλλα λόγια θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής: Γιατί αφέθηκε (ή μίπως εξωθήθηκε;) να διαλυθεί η Γιουγκοσλαβία και μάλιστα μετά από μια εμφύλια σύγκρουση και δεν έγιναν από την ίδια «διεθνή κοινότητα» τα αδύνατα δυνατά να μην εκραγεί η γιουγκοσλαβική πυριτιδαποθήκη; Κι αφού αυτό δεν αποφεύχθηκε, διαιρεμένοι πλέον οι λαοί της Γιουγκοσλαβίας και σε καραντίνα ως προτεκτοράτα, όπως οι Βόσνιοι και άλλοι, έρμια της οικονομικής εξάρτησης και της πολιτικής αστάθειας, πώς θα ξαναβρούν τις γέφυρες που τους συνέδεαν — ή μίπως δεν τις χρειάζονται πια;

Το Παλιό Γεφύρι του Μόσταρ είναι ωραίο που υπάρχει ξανά και που συμβολίζει την ειρήνη. Μήπως, όμως, πιο πολύ του ταιριάζει να συμβολίζει την καθυστερημένη απλοχερία των διεθνών οργανισμών και των ευρωπαϊκών κρατών, δηλαδή την απροθυμία τους να προλάβουν και να αποτρέψουν συγκρούσεις εκεί όπου η πολιτική ατζέντα των ισχυρών προγραμματίζει μια ομόλογη «βαλκανιοποίηση» Το Παλιό Γεφύρι είναι, περισσότερο από «μνημείο της ειρήνης», μια καλή άσκηση για να βρούμε τη μαθηματική σχέση κινισμού και υποκρισίας των «διεθνών οργανισμών», όπως αυτή εφαρμόστηκε στα Βαλκάνια και όπως στη συνέχεια ξαναδοκιμάζεται στη Μέση Ανατολή.

Από αυτή την άποψη, το ξαναχτισμένο, στη μεταπολεμική συγκυρία, γεφύρι του Μόσταρ, ως νέος «τόπος μνήμης», δεν μπορεί παρά να συμβολίζει την ειρήνη που επιβάλλουν, πάντα με τους δικούς τους πολιτικούς και κοινωνικούς όρους, αυτοί που προκαλούν ή που υποδαυλίζουν τις εθνοτικές λεγόμενες συγκρούσεις.